

Korona-ajan tilanneanalyysi

Loppuraportti 24.8.2020

Kansalaistoiminnan kiihdyttämö Kanssala perusti keväällä Yhdessä elämisen tapoja epidemian aikana -verkoston (nykyään Yhdessä elämisen verkosto), joka on tarkoitettu järjestöjen, yhdistysten, yritysten, uskonnollisten ja muiden yhteisöjen aktiivisille toimijoille, jotka haluavat olla mukana kehittämässä uutta toimintaa korona-viruksen aikana. Ryhmän tavoitteena on ratkaista yhdessä esimerkiksi miten erilaisia ihmisten tarpeita tunnistetaan korona-epidemian aikana, minkälaisia toimintamalleja kehitetään vastaamaan tarpeisiin ja minkälaiset osallistumisen tavat soveltuvat poikkeusajan toimintaan.

Samaan aikaan akateeminen maailma ja lehdistö ympäri maailmaa julkaisee paljon aihetta sivuavia ajankohtaisia kirjoituksia. Kanssalan muodostama tilanneanalyysi-tiimi kartoitti 13.5.-25.6 välisenä aikana verkostoa kiinnostavaa mediassa ja tutkimuskentällä käytävää keskustelua koronatilanteesta. Tämän media- ja tutkimusseurannan tavoitteena oli tuottaa tähän tarpeeseen vastaavia ajankohtaisia katsauksia verkoston toimijoille relevanteista aiheista valittuna aikana epidemiaa sivuten. Toivottavasti näistä itse kukin saa ymmärrystä tilanteesta ja askelmerkkejä myös tulevaisuuden toiminnalle, jossa varaudutaan toiseen aaltoon ja poikkeustilan jälkeiseen elämään.

Tilanneanalyysi-tiimin viikkoraportit ovat luettavissa [täältä](#).
Kaikki analyseista tehdyt videot ovat katsottavissa [täältä](#).

Tommi Ostrovskij, tilanneanalyysi-tiiminvetäjä

tommi.ostrovskij@helsinki.fi

+358451396599

Kiitokset:

Natalie Alén, Nina Jokirinne, Tuulia Sertti, Saara Simonen, Joonas Timonen, Tarja Jalli & Yhdessä elämisen verkosto

Kansalaistoiminnan merkitys korona-aikana

Kun korona-virusten vaikutusten todellisuus iski suomalaisiin, olivat kansalaiset ensimmäisenä liikkeellä. Kansalaistoiminnan järjestöt ja yhdistykset osoittivat ketteryyttä ja valmiuksia reagoida tilanteeseen. Siinä missä julkiset palvelut ovat tässä tilanteessa välillä ns. omien rakenteidensa uhreja, ei samanlaiset rajat sido kansalaistoimijoita. Kaupunkien ja kansalaistoimijoiden välinen yhteistyö osoittautuikin arvokkaaksi, kun suuret massat tuli tavoittaa ennenkuulumattomalla nopeudella.

Kolmannella sektorilla on mahdollista hyödyntää kerryttämäänsä luottamuspääomaa tavoittaakseen erilaisissa asemissa olevia ihmisiä. Tällöin päästään keräämään tietoa millaisia tarpeita heille tulee. Yhdistysten ja muiden järjestäytyneiden toimijoiden tehtävänä korostuu tällöin tavoittaa ne ihmiset, jotka eivät kirjoittele someen tai ota muuten itse yhteyttä. Saatua tietoa voidaan lähteä syöttämään kansalaisten itseorganisoituviin ryhmittymiin.

Korona-aikana tarvitaan ihmisten välistä luottamusta ja yhteistyötä. Miljoonien ihmisten henki riippuu koronapandemian aikana siitä, valitsevatko ihmiset ”laajennetun meidät” vai ajattelevatko he polarisoidusti ”meitä ja muita”. Kaikilla pitäisi olla tasavertainen oikeus perusteltuun toivoon. Ihmisille on nyt erityisen tärkeää ettei yhteisö, johon nojata, lähtisi pois alta. Kansalaistoiminta kanavoi jaettua solidaarisuutta ja luo toivon ilmapiiriä. Kansalaisjärjestöt tarjoavat väylän mielekkääseen tekemiseen ja muiden auttamiseen ja merkittävien ihmissuhteiden luomiseen. Lisäksi kansalaisjärjestöt voivat tarjota tietoa, joka auttaa toivon luomisessa ja ylläpitämisessä.

Poikkeusajan alun haasteet ja ilmennyt tarve tilanneanalyysille

Kun poikkeustilasta linjattiin ensimmäistä kertaa, meni ensimmäinen viikko pitkälti lomaannuksessa. Vastaavasta ei ollut minkäänlaista kokemusta, joten itse kunkin oli mietittävä, mitä tämä tarkoittaisi omalle toiminnalle. Oman vapaaehtoistoiminnan organisointi on tarvinnut paljon huomiointia. Osa vapaaehtoisista piti järjestää omaa arkeaan ja oli myös itse riskiryhmään kuuluva, jolloin moni jättäytyi pois toiminnasta. Työresurssit jouduttiin keskittämään omien ydintehtävien turvaamiseen ja uudelleenjärjestämiseen, kuten verkko- ja puhelinpalvelujen koordinoimiseen.

Toiminnassa ollaan keskitytty perustarpeisiin. Erityisesti huolissaan oltiin heikommassa asemassa olevista, joiden tukiverkko on voinut pettää alta. Tämä edellytti ihmisten tavoittamista ja dialogin luomista. Tällainen priorisointi tarkoitti monille keskittymistä iäkkäiden ihmisten tavoittamiseen. Päällimmäisenä kysymyksenä monella on tässä vaiheessa ollut, kuinka kotiinsa sidotut saavat ruokaa ja lääkkeitä kotiin.

Olenneisen tärkeää auttamistyölle oli yhteyden saaminen apua tarvitseviin. Tässä vaiheessa tuli ilmeiseksi tavoittamisen hankaluus: moni ihminen jäi yksin omaan kotiinsa, kun heihin ei ollut valmiiksi yhteyksiä. Aikaisemmin esimerkiksi yhteisötiloihin tulevilta ihmisiltä ei ole myöskään pyydetty yhteystietoja, joten heihin ei ole voitu ottaa yhteyttä vaikka heidän tilanteestaan muuten tiedettiin. Tätä varten esimerkiksi Helsingin kaupunki aloitti suuren

työn tavoittaakseen yli 70-vuotiaat kaupunkilaisensa. Käytännössä yksi soittaminen kuitenkään ei riitä. Moni apua tarvitseva sinnitteli itsekseen ensimmäiset viikot eikä välttämättä itse osannut sanoa mitä tarvitsisi.

Alkuvaiheessa tärkeäksi koettiin ensin tunnistaa, millaisia tarpeita ihmisillä tällä hetkellä ylipäättänsä on. Verkostosta heijastui tarvetta ymmärtää, millaisessa uudessa toimintaympäristössä oikeastaan toimitaan. Varsinaisen uudenlaisen toiminnan suunnitteluun ei myöskään jäänyt tarvittavasti aikaa. Uusia toimintamallien kehittäminen voidaan mahdollistaa keräämällä tietoa, jota kertyy jatkuvasti hallitsematon määrä. Poikkeustila ei ole antanut kansalaistoimijoille välttämättä aikaa pysähtyä ja hahmottamaan poikkeustilan kokonaiskuvaa. Moni kansalaistoimija kertoi olevansa iltalehtien kaltaisten medioiden varassa. Tästä syntyi ajatus hakea apua tiedonnälkään vapaaehtoisilta, jotka kenties itse olisivat joutuneet toimeettomiksi koronan johdosta.

Tilanneanalyysin toteutus

Vapaaehtoistiimin iskujoukko muodostui kahdesta Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden opiskelijasta ja yhdestä terveystutkimuksesta valmistuneesta. Sosiaalitieteistä oltiin edellisenä syksynä otettu kaksi opiskelijaa kandiharjoitteluun ja onnistuneen kokemuksen siivittämänä päätettiin hakea uusia opiskelijoita. Vapaaehtoistyötä mainostettiin sosiaalitieteiden opiskelijoiden omassa Facebook-ryhmässä ja sähköpostilistalla. Terveystutkimuksesta valmistunut vapaaehtoinen löytyi Kanssalan vapaaehtoistoiminnan hakulomakkeella, jossa hän oli itse ehdottanut vastaavanlaista toimintaa. Tiimi muodosti yhdessä osaamisen kokonaisuuden, jossa korona-aikaa saatettiin analysoida yhteiskunnan rakenteiden, eriarvoisuuden ja hyvinvoinnin edistämisen näkökulmista.

Sosiaalitieteiden opiskelijat suorittivat projektin aikana opintoihinsa kuuluvaa Järjestö- ja vapaaehtoistoiminta -kurssia (5 opintopistettä), jolla voi hyväksilukea kandin pakollisen työelämäopintojen harjoittelun. Kurssin kokonaisuuteen kuului 40 tuntia vapaaehtoistyötä, kurssin omia harjoitustehtäviä, asiantuntijahaastattelun tekeminen ja lopputyönä essee. Tilanneanalyysitiimissä toimiessa opiskelija sai suoritettua tarvittavat työtunnit ja haastatella Kanssalan työntekijöitä.

Verkoston toiveita analyysien toteutuksesta ja sisällöstä kerättiin kyselyllä, johon osallistui 9 verkostolaista. Halua ilmeni ymmärtää yleisesti koronan vaikutuksista laajemmin yhteiskuntaan, sen eri ryhmiin ja osiin sekä tulevaisuuteen. Erityisen huolissaan oltiin heikommassa asemassa olevista, kuten ikäihmisistä ja pitkäaikaissairaista, ja kuinka tilanne on vaikuttanut heihin. Kiinnostusta oli myös, kuinka erilaiset hyvän tekemisen, muista huolehtimisen ja solidaarisuuden osoittamisen muotoja on muodostunut poikkeustilan aikana. Aineistoa haluttiin tutustuttavaksi mieluiten kirjallisina raporteina ja uutisvideoina.

Analyysin tekeminen järjestettiin viikottaisiksi tehtäviksi. Jokainen vapaaehtoinen teki viikon aikana syväluotauksen yksittäiseen kysymykseen. Syväluotauksen aiheet poimittiin verkoston esille nostamista kysymyksistä ja tilanneanalyysi-tiimin analyysien myötä muodostuneista omista nostoista. Tiiminvetäjä puolestaan teetti viikottaisen uutiselvityksen, jossa tiivistettiin kunkin viikon ajankohtaisimmat kysymykset. Analysoinnin toteutustapa tarkentui tehdessä ja

hyviä käytäntöjä jakaessa. Analyysit tehtiin dia-esityksen muotoon, jotta ne olisivat kevyesti luettavissa ja niitä voitaisiin hyödyntää esityksen pitämiseen. Jokaisen analyysin tekoon varattiin noin 4-5 tuntia, jotta 40 tunnin työtavoite toteutuisi kahden kuukauden aikana.

Tiimi käytti yhteydenpitoon Whatsappia ja tapasi joka viikon torstai-ilta etänä Zoomissa. Tapaamisessa tiimiläiset pitivät esityksen analysoimastaan kysymyksestä diojen pohjalta, joista käytiin vielä yhteisesti keskustelua. Kanssalan työntekijöitä kutsuttiin mukaan tapaamisiin esityksien ajaksi. Kun esitysten formaatti saatiin hiottua alettiin näistä tallentaa videoita kaikille katsottavaksi. Videot ovat katsottavissa Diakonissalaitoksen Youtube-kanavalla ja nettisivuilla, joista ne jaettiin verkostolle nähtäväksi.

Tehdyistä analyyseista koottiin viikoittain yhteinen raportti, joka välitettiin verkoston Facebook-ryhmään ja uutiskirjeen tilanneille myös sähköpostitse. Tarkoituksena oli herättää aiheista keskustelua verkostossa. Tätä varten tehtiin analyyseista vielä omat nostopostauksensa, joihin kiteytettiin analyysien huomioita kansalaistoimijoita silmällä pitäen. Verkostolaisten näkemyksiä projektista kysyttiin myös projektin loppuvaiheessa omalla loppukyselyllään.

Mitä aiheita nousi esille?

Yksinäisyys ja syrjintä ovat keskeisiä yhteiskunnan hyvinvoinnin ongelmia. Koettu yksinäisyys on ylivoimaisesti merkittävin ikäihmisten psyykkiseen hyvinvointiin yhteydessä oleva tekijä. Kentältä on viestiä, että osaa iäkkäistä pelottaa virusta enemmän yksinäisyys. Myös moni nuori asuu yksin, joten tilanne on ollut myös heille haastava. Syrjäytymisvaarassa ovat yksin asuvat nuoret (koulun ja työelämän ulkopuolella), mutta myös ns. tavalliset nuoret, jotka omillaan ja yksin ilman tukiverkostoja.

Kriisi kuormittaa eniten niitä, joilla on heikot voimavarat ottaa kriisi vastaan: kriisi koettelee erityisen raskaasti iäkkäitä, aikuistuvia nuoria sekä toimeentulon ja elämänhallinnan vaikeuksien kanssa jo valmiiksi taistelevia sekä vähemmistöjä. Tässä on kohtaanto-ongelma: palvelut eivät tavoita apua tarvitsevia eikä apua tarvitsevat tiedä, pysty tai jaksaa hakea apua. Kaikista huonoiten voivat ihmiset eivät välttämättä jaksaa löytää palveluita. Esimerkiksi koronan aikana monet mielenterveyskuntoutujat jäivät helposti oman onnensa nojaan, koska he eivät aktiivisesti hae apua (stigma, aloitekyvyttömyys, sairaudentunnottomuus).

Kanssakäymistä tukevat, osallisuutta ja sosiaalisia mahdollisuuksia tarjoavat keinot tukevat mielenterveyttä, kuten esimerkiksi osallistuminen yhteisiin aterioidiin, vapaaehtoistehtäviin tai kulttuuritapahtumiin. Uudet vuorovaikuttamisen tavat eivät voi sanoa korvanneen fyysistä läheisyyttä, mutta sosiaaliset tilanteet ovat kuitenkin ylläpitäneet kokemusta ryhmään kuulumisesta. Poikkeustilan aikana on korostunut, että kuinka tärkeää pienetkin sosiaaliset tilanteet ovat hyvinvoinnille.

Koronakriisin pysyvät taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset vaikutukset riippuvat kriisin

kestosta ja sen syvyydestä. Fyysisen etäännyttämisen kustannukset ovat korkeat, mutta toisaalta jonkinmuotoisia rajoitustoimia tarvitaan kaikissa skenaarioissa edelleen. Murros osoittaa, miten haavoittuvassa asemassa olevien ihmisyksilöiden ja -ryhmien tilanne on aiempaakin uhatumpi poikkeustilanteissa ja kuinka tärkeää on esimerkiksi suljettuihin tiloihin sijoitettujen, toimintakyvyltään rajoittuneiden, vähemmistöihin kuuluvien sekä iältään nuorten tai vanhojen ihmisten oikeuksien edistäminen. Keväällä testautetut keinot tavoittaa ihmiset pääsevät vasta todenteolla testiin, kun tarvitaan pitkällä tähtäimellä kestäviä ratkaisuja.

Koronakriisin jälkihoidossa on pidettävä huolta hyvinvointiyhteiskunnan murtumien korjaamisesta. Poikkeustilan aiheuttamista vahingoista tulee koko ajan uutta tietoa ja moni vaikutuksista voi näyttäytyä jälkijättöisesti. Eriarvoisuuden syveneminen, väliinputoamisten sivuuttaminen ja periytyvän huono-osaisuuden lisääntyminen olisivat vahingollisia yhteiskunnan sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden sekä sisäisen turvallisuuden kannalta.

Koronapandemia koskettaa kaikkia ja se voi näin lisätä keskinäistä solidaarisuutta ja auttamista. Koronapandemia on ehkäissyt esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien sosiaalisen häpeän leimaa, sillä nyt kaikki ovat yhdessä haavoittuvaisia. Koronapandemia korostaa pienten, hyvien asioiden löytämistä arjessa. Vaikeista mielenterveyden ongelmista läpi taistellut ihmiset on voinut kehittää itselleen sellaisia taitoja ja selviytymiskeinoja, joista on hyötyä poikkeusoloissa. Omista ongelmista kertomisen kynnyksen voi ajatella madaltuneet, kun ihmiset ovat avautuneet haavoittuvuudestaan.

Kansalaistoiminta poikkeusajan silmin

Korona herätti ihmisissä suuren auttamishalun. Ensimmäisenä olikin liikkeellä aivan tavalliset kansalaiset, jotka ottivat yhteyttä toisiinsa esimerkiksi Facebookin kaupunginosaryhmissä. Auttamisen halu on näkynyt kentälle siinä, että mukaan on tullut sellaisia uusia vapaaehtoisia tullut, jotka eivät ole aiemmin olleet mukana missään järjestäytyneessä vapaaehtoistoiminnassa. Selkein kanava auttamiselle on ollut keikka-apu, jonne on tullut reilusti uusia vapaaehtoisia. Selkeitä motiiveja mukaan lähtemiselle on ilman erillistä selvitystä hankala avata, mutta taustalla on niin lomautukset, töiden jääminen ja ylimääräinen aika yleensä. Moni on kuitenkin ilmoittautumisen yhteydessä kertonut, että haluaa olla mukana yhteisötoiminnassa ja on aitoa halua auttaa. Moni kaipaa nyt myös nimenomaan porukassa tekemistä ja fyysistä kohtaamista. Vapaaehtoistoiminta on siis tarjonnut koronan aikana ihmisille mahdollisuuden olla yhteyksissä muihin ja saada merkityksellisiä kohtaamisia.

Moni kansalainen olisi halukas auttamaan, mutta toiminta on vielä tällä hetkellä jäänyt jumittamaan siihen, että tarjottua apua ei oteta vastaan. Tällainen pullonkaula voi laannuttaa auttajien auttamishalua ja kun systeemit saadaan kasaan voivat auttajat voineet jo menettää kiinnostuksen. Tärkeätä olisikin toimia kun rauta on kuuma. Tämä vaatii erityisen reaktiivista ihmisten ja yhteisön kohtauttamista, jossa vapaaehtoista ei jätettäisi välikäteen. Uudessa tilanteessa onkin ollut korostunut tarve luoda uusia vapaaehtoistehtäviä. Kynnystä uuden toiminnan ideointiin ja kehittämiseen kuitenkin laannutti osaltaan epävarmuus siitä, kuinka poikkeustila tulisi etenemään ja milloin päästäisiin takaisin poikkeustilaa edeltäneeseen toimintaan.

Kansalaistoiminta on ottanut koronan aikana uusia muotoja, kun vanhat rakenteet eivät ole vastanneet uutta tilannetta. Toiminta ei ole ollut samalla lailla organisaatiolähtöistä, vaan kummunut ihmisistä itsestään. Tämä mahdollistaa uusien ihmisten tavoittamisen kansalaistoiminnan piiriin. Koronan aikana tehdyn selvityksen mukaan 80 prosenttia nuorista kertoi haluavansa auttaa tai ilahduttaa, mutta silti he ovat aliedustettuina järjestöjen toiminnassa. Nuorilla ei ole välttämättä tiedossa väyliä olla mukana. Kasvanut tarve nuorien kohtaamiselle tulisi olla vastavuoroista, sillä heille järjestöjen rakenteet voivat olla joustamattomia eivätkä mahdollista oman näköistä vapaaehtoistoimintaa. Kansalaistoiminnassa olisikin hyvä kehittää alustamalla, jossa tiettyihin tehtäviin rekrytoinnin sijasta tarjotaan välineitä luovalle ja myös spontaanille yhteisötoiminnalle.

Korona on pakottanut ihmisiä opettelemaan uusia digitaitoja. Tutkimuksen mukaan ylipäättään videopuheluiden suosio kasvoi. Ne korvasivat kasvokkaisia tapaamisia kaikissa ikäryhmissä. Videopuheluita myös käytettiin vapaa-ajalla aiempaa monipuolisemmin. Työn siirryttyä etäasentoihin tehtiin sitä poikkeavissa paikoissa ja poikkeavaan aikaan. Etätöitä päivittäin tekevien määrä nelinkertaistui ensimmäisten viikkojen aikana. Työaikakäsite on poikkeusoloissa saanut joustaa, mikä edellyttää erityistä huomion kiinnittämistä omasta jaksamisesta huolehtimiseen.

Digitaalisia palveluja ajatellaan helposti välttämättömänä pahana korvaamaan menetettyjä kontaktimuotoisia palveluja, mutta niiden mahdollisuudet ovat myös avautuneet. Digimuotoisella toiminnan avulla voidaan myös tavoittaa uusia kohderyhmiä. Digitaalisesti toteutettavuus lisää palveluiden saavutettavuutta etenkin syrjäseuduilla. Toisaalta etäisyys voi lisätä omaa turvallisuuden oloa epävarmoille itsensä ilmaisuun. Esimerkiksi osa nuorista on kokenut etäyhteydellä pidettävän toiminnan matalakynnyksisemmäksi. Kansalaistoiminnan liikkuva luonne ja itsenäiset työskentelytavat mahdollistavat jatkossakin työskentelyn monimuotoisesti digitaalista ja kasvokkaista kohtaamista rinnakkain hyödyntäen.

Kokemukset projektista

Tiimin työstä saatu palaute oli kaikin puolin positiivista. Tuotettu materiaali koettiin korkeatasoisena ja kiinnostavana. Analyysit nähtiin ajankohtaisina olennaisista ilmiöistä, jos ei suoraan omaan työhön niin arkikäyttöön pohdittavaksi. Tilanneanalyysit eivät herättäneet verkostossa keskustelua toivotulla tavalla. Syynä voi osaltaan pitää ajankohtaa, sillä alkukesästä itse kukin paketoivat kevätkauden toimintaansa. Tämän vaikutti päätökseen siitä ettei analyysien pohjalta lähdetty järjestämään suunniteltua keskustelutilaisuutta. Eniten vastauksia aineistoihin herätti juurikin valmiiksi paloitellut kokonaisuudet, jotka saattoi omaksua nopealla lukemisella. Voi myös miettiä, missä määrin verkoston Facebook-ryhmä soveltuu keskustelulle. Aineistoa voidaan myös levittää laajemmalle foorumille, mikä on mahdollista tämän loppuraportin yhteydessä.

Vapaaehtoiset itse antoivat projektista myönteistä palautetta. Analyysien tekeminen koettiin mielekkääksi tekemiseksi fyysisen eristäytymisen aikana. Sosiaalitieteiden opiskelijoille tämä tarjosi käytännön esimerkin siitä, kuinka omaa osaamista pystyi soveltamaan arkielämän haasteisiin ja samalla syventämään uusiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Säännölliset samaan

aikaan pidettävät tapaamiset auttoivat rytmittämään omaa tekemistä. Analyysien toteutuksesta oli ristiriitaisia kokemuksia. Osa olisi mieluummin halunnut keskittyä yksittäiseen kysymykseen syvemmin eikä aikataulutettu viisi tuntia riittäneet käytännössä niiden tekemiseen. Työtä olisi myös voinut rytmittää itselle paremmin, jos raportteja oltaisiin julkaistu joka toinen viikko. Nyt tehdyt analyysit koettiin jäävän pintaraapaisun tasolle. Tärkeämpää työssä kuitenkin oli kokonaiskuvasta tiedon kerryttäminen ja näin saimme laajasti hyvin erilaisia näkökulmia.

Tilanneanalyysi-tiimin toimintamallia voi soveltaa myös muiden toimijoiden tarpeisiin. Yhdistyksillä voi olla korkea kynnyksen lähtötekemään reaktiivista ja uudenmuotoista kehitystyötä, mutta yhteistyömallien rakentaminen tekee siitä huomattavasti helpompaa. Yhdistykset voivat syventää yhteistyötään paikallisten oppilaitosten kanssa. Yhteistyön mahdollisuudet ulottuvat myös perinteisten opinnäytetöitä ja harjoitteluja laajemmalle. Tilanneanalyysi-tiimi on esimerkki ketterästä ja kevyestä yhteistyön mallista. Dialogin avaaminen oppilaitosten ja kansalaistoiminnan kentän kanssa toi esille, että molemmilla on toisistaan tietämättä yhteisiä tarpeita. Esimerkiksi tässä projektissa yhteistyötä tehneessä Valtiotieteellisessä tiedekunnassa on opiskelijoilla ollut pulaa paikoista suorittaa kevyempiä työelämäopintoja. Järjestöt puolestaan voivat hakea apua ja osaamista hyvinkin matalalla kynnyksellä kysymystensä äärelle.